

SURİYE TARİHİNİN DÖNÜM NOKTASI: 8 MART 1963 DARBESİ

1946-1963 yılları arasında Suriye siyasetini şekillendiren Halepli ve Şamlı kentli Sünni elitlerin Halk Partisi ve Vatan Partisi'nin yanı sıra, kırsal sınıf ve orta-sınıf taleplerinin taşıyıcısı olan Baas Partisi, Suriye Sosyal Nasyonalist Partisi (SSNP) ve Suriye Komünist Partisi gibi siyasi hareketlerin ayakta kalabilmek adına ordunun desteğine ihtiyaçları vardı.

Nuri SALIK

Suriye, 17 Nisan 1946 tarihinde Fransız mandasından kurtularak bağımsızlığını kazandıktan hemen sonra siyasal buhranlarla çalkalanmaya başlamış ve Hafız Esed'in 13 Kasım 1970 tarihinde askeri darbe ile iktidarı ele geçirmesine kadar geçen süreçte, modern Ortadoğu tarihinin en istikrarsız ülkesi olmuştur. Bu istikrarsızlık ve siyasi kaosun en önemli nedenlerinden bir tanesi, Suriye ordusunun kendi içerisinde yaşadığı hizipçilik ve siyasal aktörlerin bu bölünmüşlükten yararlanarak giriştikleri iktidar mücadeleleriydi. Bağımsızlık sonrası dönemde, siyasi partiler arasındaki ideolojik makasın kapatılamayacak kadar büyük olması sivil siyasetin ordunun desteğine olan ihtiyacını artırmış; bu durum ordunun siyasal arenada önemli bir aktör olarak yer almasına neden olmuştur.

1946-1963 yılları arasında Suriye siyasetini şekillendiren Halepli ve Şamlı kentli Sünni elitlerin Halk Partisi ve Vatan Partisi'nin yanı sıra, kırsal sınıf ve orta-sınıf taleplerinin taşıyıcısı olan Baas Partisi, Suriye Sosyal Nasyonalist Partisi (SSNP) ve Suriye Komünist Partisi gibi siyasi hareketlerin ayakta kalabilmek adına ordunun desteğine ihtiyaçları vardı. Osmanlı idaresi ve Fransız mandası sonrası siyasal sistemin başat aktörü konumunda bulunan ve sosyo-ekonomik sistem üzerinde mutlak hâkimiyeti olan kentli Sünni elitlerin hegemonyasına karşı ordu, toplumsal mobilizasyonun manivelası haline gelmişti. Bu nedenle, genç kuşak subaylar radikal söylemlere sahip partilere katılmaya başlamışlardı.

Suriye'de geleneksel siyasi aktörlerin hegemonik konumuna karşı alan açma amacıyla faaliyet yürüten radikal partilerin başında, 1943 yılında kurulan Baas Partisi gelmekteydi. Ortodoks Hıristiyan Mişel Eflak ve Sünni Müslüman Salah Bitar isimli iki öğretmen tarafından kurulan Baas Partisi'nin ideolojisi, "birlik, özgürlük ve sosyalizm" prensipleri üzerine inşa edilmişti. Baas ideolojisinin sekülerizm, Arap milliyetçiliği ve sosyalizmi esas alması, partinin kısa bir süre içerisinde Suriye'nin perifesinde bulunan şehirlerde cazibe merkezine dönüşmesine yol açtı. Özellikle kırsal sınıfa mensup ve heterodoks dini inançlara sahip Alevi, Dürzi ve İsmaili subaylar kitlesel olarak partiye katılmaya başladılar. Baas Partisi'nin seküler ideolojisi, heterodoks gruplara Sünni siyaset dışında alternatif bir alan sunarken, partinin sosyalist söylemi büyük

Baas ideolojisinin sekülerizm, Arap milliyetçiliği ve sosyalizmi esas alması, partinin kısa bir süre içerisinde Suriye'nin perifesinde bulunan şehirlerde cazibe merkezine dönüşmesine yol açtı.

toprak sahibi Sünni elitlere karşı kırsal tabanlı aktörleri cezbeden bir diğer unsur oldu. Diğer taraftan, geleneksel elitlerin İsrail tehdidiyle mücadele etmekte yetersiz kalması ve Soğuk Savaş çerçevesinde Ortadoğu'nun emperyalist mücadelenin merkezi haline dönüşmesi, subayların radikal Arap milliyetçiliğini bayraklaştıran Baas Partisi'ne katılımını artırdı. Heterodoks inançlara sahip subayların (özellikle Alevilerin) Baas Partisi'ne olan rağbeti, partinin giderek askeri bir nitelik kazanmasına yol açtı. Baas partisi bünyesinde askeri ve sivil kanat arasında ortaya çıkan kırsal sınıf-kentli orta sınıf ayrışması, 1960'lı yılların başında iyice belirginleşen bir fay hattı olarak ortaya çıktı. Bu kamplaşma, 1963 darbesini takip eden süreçte partinin askeri kanadın kontrolüne geçmesi ve sivil kanadın tasfiyesi ile neticelenecekti.

Baas Partisi, 1 Şubat 1958'de Cemal Abdülnasır liderliğindeki Mısır ile birleşerek modern Ortadoğu tarihinin ilk birleşik Arap devletinin kurulmasına öncülük etti. Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC) döneminde gerçekleştirilen sosyalist reformlardan rahatsız olan geleneksel Sünni elitlerin desteklediği bir grup subayın 28 Eylül 1961 tarihinde gerçekleştirdiği 'ayrılıkçı darbe' ile Mısır-Suriye birliğinin sona erdiği ilan edildi. Ordu içi hizipleşmenin ve tasfiye hareketlerinin zirve yaptığı 'ayrılıkçı dönem', orduda özellikle Sünni subayların gücünün zayıfladığı bir dönem oldu. 8 Mart 1963 tarihinde gerçekleştirilen bir başka askeri darbe ile ayrılıkçı dönem sona erdi. 8 Mart darbesinin ilk bakışta ülkede daha önce gerçekleştirilen darbelerden bir farkı bulunmuyordu. Fakat 8 Mart hareketi, Suriye tarihinde bir kırılma anına ve etkileri günümüzde de hissedilecek olan olaylar silsilesinin dönüm noktasına işaret ediyordu.

8 Mart 1963 askeri müdahalesi her ne kadar literatüre 'Baas darbesi' olarak geçse de, darbeyi gerçekleştiren cuntanın içinde üç farklı siyasi ajandaya sahip

grup bulunuyordu. Bu gruplardan ilki, aralarında Hafız Esed'in de bulunduğu Askeri Komite'di. Askeri Komite, yaşları 28 ile 38 arasında değişen rütbeli beş Baasçı subaydan oluşuyordu. Askeri Komite'nin üyelerinden üçü Alevi (Muhammed Umran, Salah Cedit, Hafız Esed), iki tanesi ise İsmaili (Ahmed el-Mir ve Abdulkerim el-Cundi) mezhebine mensuptu. Darbenin içinde yer alan ikinci grup, Muhammed es-Sufi ve Raşid el-Kutani'nin önderlik ettiği Nâsırcı subaylardı. Üçüncü grup ise liderliğini Ziyad el-Hariri'nin yaptığı 'bağımsız' subaylardı. 8 Mart darbesinin görünen motivasyonu, Arap milliyetçiliğinin zirvede olduğu bir dönemde Arap devletleri arasında yeniden siyasi birliği tesis ederek emperyalizme karşı kolektif mücadeleye katkıda bulunmaktı. Fakat darbenin hemen ardından kurulan Ulusal Devrim Komuta Konseyi (UDKK) içerisinde fikir ayrılıkları ve iktidar mücadelesi baş gösterdi. Nâsırcı subaylar, darbenin ardından Mısır ile mutlak birleşme noktasında ısrar ederken, Baasçı subaylar Nâsır'ın, BAC döneminde olduğu gibi, Suriye siyasetinde hegemonik bir konuma gelmesinden endişe ediyordu. 8 Mart cuntasının iki önemli kanadı arasındaki mücadele şiddetlenince, Askeri Komite bağımsız grupla işbirliği yaparak Nâsırcıları UDKK ve hükümetteki görevlerinden uzaklaştırarak tasfiye etti. Bu subayların tasfiyesi aynı zamanda ordu içindeki Sünni subaylara vurulan önemli bir darbeyi simgeliyordu.

Askeri Komite üyeleri, Nâsırcı subayları ordudan atarken, gücünü artırmak için kendi bölgesinden, kabilesinden ve çevresinden gelen Alevi, Dürzi ve İsmailileri ordu kademelerine yerleştirmeye başladı. Bunun yanı sıra, kırsal sınıfa mensup Baas gençliği kitlesel olarak orduya yerleştirildi. Bu dönemde Salah Cedit'in Genelkurmay Başkanı, Hafız Esed'in ise Hava Kuvvetleri Komutanı olması ordunun dönüşümünde kilit önemdeydi. Askeri Komite'nin ordunun tabanını kırsallaştıran ve heterodoks azınlık gruplarının önünü açan politikaları, ordunun Baas rejimini koruyan bir aygıt dönüşmesine yol açtı. Fakat orduda heterodoks dini azınlıkların güçlenmesi yeni elitlere yönelik toplumsal kuşkunun uyanmasına neden oldu. 8 Mart darbesinden birkaç ay sonra, 18 Temmuz 1963 tarihinde, Nâsır yanlısı Albay Cesim Elvan Baas rejimini devirmek için bir darbe girişiminde bulunsa da, Sünni subaylar gidişatı değiştirebilecek güçte değildi.

Askeri Komite üyeleri, Nâsırcı subayları ordudan atarken, gücünü artırmak için kendi bölgesinden, kabilesinden ve çevresinden gelen Alevi, Dürzi ve İsmailileri ordu kademelerine yerleştirmeye başladı.

Nitekim Cesim Elvan hareketi, yeni rejim tarafından kanlı bir biçimde bastırıldı. Darbe girişimi sonrası Nâsırcıları tamamen tasfiye etmeyi başaran Baasçılar, daha kolay bir hedef olarak yine Sünnilerden oluşan bağımsız subaylara yöneldi ve onları da ordudan uzaklaştırmayı başardı. Böylece cunta içinde cunta olarak adlandırabileceğimiz Askeri Komite iktidarı tekeline aldı. Elvan'ın girişiminin başarısız olmasından sonra orduda Askeri Komite'yi dengeleyebilecek hiçbir güç odağı kalmadı.

Baas Partisi'nin askeri kanadının öncülüğünde 8 Mart 1963'te gerçekleştirilen askeri darbe, modern Suriye tarihinin en önemli kırılma noktası olarak tanımlanabilir. 8 Mart darbesi, Suriye'de 1946 yılından beri aralıklarla devam eden demokratik parlamenter sistemi tamamen ortadan kaldırmıştır. Bu tarihten sonra Suriye'de Baas Partisi öncülüğünde bir tek-parti rejimi kurulmuş ve kurumsallaştırılmıştır. Darbenin ikinci önemli sonucu, Osmanlı döneminden itibaren Suriye siyasetini şekillendiren kentli Sünni elitlerin tasfiye edilmesi ve kırsal sınıftan gelen Alevilerin Suriye'nin yeni yönetici elitleri olarak ortaya çıkmalarıdır. Böylece Suriye tarihinde siyasal liderliğin ilk döngüsü sona erip ikinci döngüsü başlamıştır. Yeni siyasal elitlerin kırsal ve heterodoks kimliği Suriye'de kır-kent ve Alevi-Sünni fay hatlarının derinleşmesine neden olmuştur. Bunların yanı sıra, 8 Mart darbesi sonrasında orduda gerçekleştirilen tasfiyeler Suriye ordusunun genetiğini değiştirmiştir. Böylece ordu ile Baas rejimi arasında tam anlamıyla bir bütünlük sağlanmıştır. 8 Mart darbesinin uzun erimli etkilerini halen devam eden Suriye iç savaşında gözlemlemek mümkündür. Bu bağlamda 8 Mart 1963 darbesi sadece Suriye tarihinin değil, Ortadoğu bölgesel sisteminin tümünü etkileyecek önemli dönüm noktalarından biridir. ○

Arş. Gör., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi